

PISM

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

NR 151 (2570), 16 WRZEŚNIA 2022 © PISM

BIULETYN

Unijne wsparcie ukraińskiego wymiaru sprawiedliwości wobec wojny

Stefania Kolarz

UE połączyła siły z Ukrainą, państwami trzecimi i Międzynarodowym Trybunałem Karnym (MTK) w celu dokumentowania zbrodni popełnianych na Ukrainie. Zreformowała też Europejską Jednostkę Współpracy Sądowej (Eurojust), która na niespotykaną dotąd skalę zaangażowała się w koordynację działań wymiarów sprawiedliwości państw członkowskich oraz w organizacyjną, szkoleniową i finansową pomoc ukraińskiej prokuraturze i MTK. Dzięki temu agencja ma szansę zwiększyć swoje znaczenie na poziomie UE i stać się stałym partnerem międzynarodowych sądów.

UE i Ukraina współpracowały w dziedzinie sprawiedliwości jeszcze przed wybuchem wojny. W 2014 r. np. powołano na wniosek Ukrainy cywilną misję doradczą UE (EUAM), która wspierała reformę ukraińskiego cywilnego sektora bezpieczeństwa. Eurojust i ukraińska prokuratura zawarły w 2016 r. umowę, która zakładała m.in. wzmocnienie współpracy w walce z przestępczością zorganizowaną, ustanowienie ukraińskiego prokuratora łącznikowego przy Eurojust i punktu kontaktowego agencji w ukraińskiej administracji. Umożliwiła też ukraińskiemu przedstawicielowi uczestnictwo w niektórych spotkaniach Eurojust, dostęp do wybranych narzędzi operacyjnych, bezpiecznych kanałów komunikacyjnych i pomieszczeń agencji.

Pomoc i reformy. W odpowiedzi na [zbrodnie popełniane na Ukrainie](#) państwa UE i partnerskie [wniosły do MTK o wszczęcie śledztwa](#). 12 kwietnia Komisarz ds. sprawiedliwości Didier Reynders przekazał ministrom sprawiedliwości UE listę potrzeb, którą zgłosiła ówczesna ukraińska Prokurator Generalna Iryna Wenediktowa, obejmującą m.in. wsparcie ze strony biegłych i szkoleniowców z zakresu kryminalistyki oraz dostarczenie sprzętu do gromadzenia dowodów. Jednocześnie Unia dofinansowała kwotą 7,25 mln euro ogólne zwiększenie możliwości śledczych MTK. KE zapowiedziała też gotowość dalszego wspierania ukraińskich śledczych osobowo, finansowo i technicznie. [Agencje unijnej Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa](#)

[i Sprawiedliwości](#) przygotowują analizy i raporty, przekazując informacje, m.in. w postępowaniach w sprawie zbrodni popełnianych na Ukrainie. Na wniosek ukraińskiego Ministerstwa Sprawiedliwości Agencja UE ds. Szkolenia w Dziedzinie Ścigania (CEPOL) rozszerzyła szkolenia dla ukraińskich funkcjonariuszy realizowane w ramach projektu TOPCOP o tematykę zbrodni wojennych i planuje ich przeprowadzenie do końca br.

W odpowiedzi na wyzwania wojny UE zreformowała też EUAM i Eurojust. Obecnie EUAM przekazuje Ukrainie pomoc humanitarną, finansową i sprzęt oraz wspiera badanie zbrodni przez ukraińskie organy ścigania, działając też w państwach UE i w Mołdawii. We współpracy m.in. z polską policją szkoli ukraińskich prokuratorów i śledczych w zakresie ścigania zbrodni wojennych. Personel EUAM uczestniczy też w grupach zadaniowych Atrocities Crimes Advisory Group (ACA) i Mobile Justice Teams (MJT). Zainicjowana przez UE, USA i Wielką Brytanię ACA dąży do lepszego zagospodarowania zasobów ludzkich i finansowych przeznaczonych na ściganie zbrodni. MJT składa się z zagranicznych i ukraińskich ekspertów, którzy prowadzą badania terenowe i są rozmieszczani zgodnie z zapotrzebowaniem ukraińskiej prokuratury.

UE wyposażała też Eurojust w nowe kompetencje – zaproponowana przez KE nowelizacja rozporządzenia o Eurojust z 25 kwietnia weszła w życie 1 czerwca, a zatem przyjęto ją w niespotykanym dotąd tempie. Najważniejszą

zmianą było ustanowienie bazy danych w celu gromadzenia dowodów zbrodni i umocowanie agencji do analizowania przechowywanych w niej materiałów, m.in. zdjęć satelitarnych, nagrań audio i wideo, profili DNA, odcisków palców. Na ich podstawie Eurojust ma ustalać powiązania między sprawami toczącymi się w państwach UE, ewentualne luki w dowodach i doradzać dalsze kroki. Celem zmian jest zwiększenie koordynacji działań krajowych i umożliwienie konsolidacji dowodów znajdujących się w różnych jurysdykcjach. Stanowi też udogodnienie dla świadków, którzy nie będą musieli kilkakrotnie składać zeznań. Inną ważną zmianą jest też umożliwienie Eurojust bezpośredniej współpracy z MTK, co przejawia się m.in. w organizacji spotkań jej przewodniczącego Ladislava Hamrana z przedstawicielami Ukrainy i MTK.

Wsparcie organizacyjne. 25 marca br. Polska, Litwa i Ukraina, do których 31 marca dołączyły Estonia, Łotwa i Słowacja, a także MTK (po raz pierwszy w historii) i Eurojust powołały wspólną grupę dochodzeniową – JIT. JIT stanowi jedną z najbardziej zaawansowanych form kooperacji sędziów, prokuratorów i organów ścigania. W przeciwieństwie do tradycyjnej współpracy wymiarów sprawiedliwości opiera się na bezpośrednim kontakcie i wspólnych operacjach śledczych, bez pośrednictwa ministerstw. Eurojust, w ramach którego działa sekretariat JIT, wspiera ją m.in. analizami, porządkowaniem informacji i dowodów, sprzętem, pokrywając koszty podróży, tłumaczeń itp.

Innym instrumentem pomocy Ukrainie jest Genocide Network (GN), europejska sieć wykrywania i karania ludobójstwa, zbrodni przeciw ludzkości i zbrodni wojennych. Działa ona na szerszą skalę, zrzeszając m.in. państwa UE, niektóre jej agencje i organizacje wyspecjalizowane ONZ, organizacje pozarządowe. 11 marca br. GN zebrała się na nadzwyczajnym posiedzeniu z udziałem Prokurator Generalnej Ukrainy, Prokuratora MTK Karima Khana i ponad 130 przedstawicieli organów ścigania i organizacji pozarządowych. Celem spotkania była wymiana informacji o podejmowanych działaniach. GN organizuje z Eurojust szkolenia dla organów państw UE i ukraińskich prokuratorów z przygotowywania aktów oskarżenia o popełnienie zbrodni międzynarodowych i współdziałania z organizacjami pozarządowymi. We współpracy z MTK informuje śledczych o standardach zbierania dowodów, by były dopuszczane w postępowaniach.

Eurojust koordynuje dodatkowo działania grup zadaniowych powołanych w celu wdrażania [sankcji nałożonych na oligarchów](#), unijnej Freeze and Seize Task Force oraz powołanej przez G7 REPO (Russian Elites, Proxies, and Oligarchs Task Force) i ich kontakt z utworzoną przez USA i Ukrainę KleptoCapture. Przekazuje im też informacje ułatwiające zamrażanie rosyjskich aktywów.

Wyzwania. Mimo aktywnego zaangażowania w różne formaty współpracy trudnościami pozostaje niekiedy przełożenie deklaracji UE na działania. Rozpoczęcie funkcjonowania bazy danych Eurojust oczekuje np. na zaopiniowanie przez Europejską Radę Ochrony Danych. Umniejsza to sukces, jakim była sprawna reforma rozporządzenia o Eurojust i utrudnia efektywne zarządzanie gromadzonymi dowodami. W przypadku skutecznego uruchomienia bazy poważnym ograniczeniem może okazać się możliwość zgłaszania dowodów jedynie przez podmioty publiczne. Aktywiści społeczni, którzy mają bezpośredni kontakt z pokrzywdzonymi, będą więc zmuszeni działać za pośrednictwem władz krajowych. Choć ma to służyć m.in. zapewnieniu odpowiedniej jakości zgłaszanych materiałów, może narazić organy państw UE na przeciążenie liczbą nadsyłanych zgłoszeń.

Unijne wsparcie finansowe uzupełnia niedobory MTK, którego działania ograniczały problemy budżetowe. Zaangażowanie społeczności międzynarodowej w pomoc ukraińskiemu wymiarowi sprawiedliwości ma jednak charakter bezprecedensowy. Można się spodziewać, że trudno będzie uzyskać lub podtrzymać takie zainteresowanie w przypadku innych konfliktów. Choć UE i część jej państw przekazała MTK dodatkowe finansowanie w reakcji na apel Trybunału, pozaunijne media już wysuwają zarzuty wobec MTK o nadmierne skupianie się na Ukrainie, a jego donatorów – o próby wpływania na priorytety Trybunału.

Wnioski i perspektywy. Rozszerzenie kompetencji Eurojust i wsparcie przez UE ukraińskiej prokuratury i MTK jest korzystne z punktu widzenia Polski, która od początku wojny aktywnie uczestniczy w dokumentowaniu zbrodni popełnianych na Ukrainie i popiera działalność MTK. Eurojust odpowiada na potrzebę koordynacji rozlicznych formatów współpracy z ukraińskimi organami ścigania. Jednocześnie ani UE, ani agencja nie aspirują do przejmowania kompetencji sądownictwa ukraińskiego czy międzynarodowego, a odpowiadają na zgłaszane przez nie potrzeby.

Udzielając pomocy ukraińskiemu wymiarowi sprawiedliwości po rosyjskim ataku, unijna współpraca sądowa nabiera nowej jakości. Współdziałanie z państwami trzecimi po raz pierwszy na taką skalę obejmuje zbrodnie międzynarodowe. Na pozytywną ocenę zasługuje nawiązanie regularnej współpracy Eurojust z MTK. Prowadzi to do konsolidacji międzynarodowych wysiłków na rzecz ukarania sprawców zbrodni, a zdobyte w ten sposób doświadczenia otwierają perspektywę szerszej współpracy z Trybunałem. Taką szansę dostrzega sam MTK – jego prokurator już zapowiedział chęć zapewnienia przepływu informacji w obie strony (dotychczasowa praktyka sprowadza się do przekazywania danych Trybunałowi, ale nie odwrotnie).